

Paula Ivanova

TUNNE TUNTEESI JA KASVATA!
Varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia
tunnekasvatuksesta ja Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä
varhaiskasvatuksessa

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Joulukuu 2022

TIIVISTELMÄ

Paula Ivanova: Tunne tunteesi ja kasvata! Opettajien kokemuksia tunnekasvatuksesta ja Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä varhaiskasvatuksessa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Varhaiskasvatuksen opettajan tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2022

Tunnekasvatus koetaan usein haastavaksi aiheeksi päiväkodeissa ja esiopetuksessa. Tunteet ja tunnesäätelytaidot ovat kuitenkin olennainen osa ihmisen elämää. Tunnetaitoihin syventyvät tunnekasvatuskirjat ovatkin yleistyneet markkinoilla ja niitä hyödynnetään sekä kotiolosuhteissa että varhaiskasvatusinstituutioissa. Tämän laadullisen tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät tunnekasvatuksen, mitkä asiat tuntuvat helpoilta tai vaikeilta tunnekasvatuksen toteuttamisessa sekä millaisia kokemuksia opettajilla on Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa.

Tutkimusaineisto kerättiin Qualtrics-ohjelmalla laadittua kyselylomaketta hyödyntäen. Kyselylomake jaettiin lokakuussa 2022 yhdeksään eri varhaiskasvatukseen liittyviin Facebook-ryhmiin. Kysely oli vastaamista varten auki kolme viikkoa ja vastauksia kertyi yhteensä 14 kappaletta. Aineiston analyysimenetelmäksi valikoitui teema-analyysi, jonka avulla opettajien kokemukset jaoteltiin mielekkäiksi yhteneväisiksi teemoiksi.

Tutkimuksen tulokset esitettiin kuuden eri teeman pohjalta. Opettajat kokivat tunnekasvatuksen olevan tunteiden nimeämistä ja tilanteiden sanoittamista. Tunnekasvatuksessa oleellista oli monipuolisten materiaalien ja työtapojen hyödyntäminen. Opettajat kertoivat tunnetaitomateriaalien runsaan valikoiman helpottavan työtä sekä lisäävän myös tietoutta tunnekasvatukseen liittyen. Myös tunteiden hyväksyminen sekä niiden säätely koettiin tärkeäksi osaksi tunnekasvatusta, joskin niiden taitojen harjoittelu koettiin haastavaksi toteuttaa lasten kanssa. Fanni-kirjat eivät sopineet opettajien mukaan kaikille lapsiryhmille tarinoiden pituuden ja vaikeaselkoisuuden takia. Toisaalta Fanni-kirjasarjan oheismateriaalit koettiin erityisen hyödyllisiksi niiden käytännölläisyyden ja havainnollistamisen vuoksi. Etenkin Fanni-kirjan tunnelämpömittaria hyödynnettiin monissa lapsiryhmissä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että opettajankoulutuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota tunnekasvatuksen opettamiseen. Opettajat eivät kokeneet omien taitojen olevan riittäviä etenkin haastavasti tunteitaan ilmaisevien lasten kanssa. Myös varhaiskasvatuksen arjen kiireellisyys ja lapsiryhmien moninaisuuden yleistyminen tuo uusia haasteita tunnesäätelytaitojen kehittämiseen. Täydennyskoulutusta tarvitaan myös jo kentällä työskenteleville varhaiskasvatuksen opettajille.

Avainsanat: Tunteet, tunnesäätelytaidot, tunnekasvatus, kirjallisuuskasvatus, varhaiskasvatus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TUNNESÄÄTELY KASVATUKSESSA	6
2.1	Tunteet ja niiden säätely	6
2.2	Tunnesäätelykykyyn vaikuttavat taustatekijät.....	7
2.3	Tunnekasvatus	9
2.4	Tunnekasvatus varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmissa	11
3	KIRJALLISUUSKASVATUS	13
3.1	Kirjallisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa	14
3.2	Fanni-kirjasarja.....	15
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
4.1	Tutkimuksen tavoite	18
4.2	Aineisto ja sen kerääminen	19
4.3	Analyysimenetelmä	19
5	TULOKSET	21
5.1	Tunteiden nimeämistä ja tunnistamista	21
5.2	Turvallista tunnesäätelyä ja tunteiden hyväksymistä.....	23
5.3	Monipuolisten materiaalien ja työtapojen hyödyntämistä	24
5.4	Tarinoihin samastuminen	25
5.5	Pituus ja vaikealukuisuus	27
5.6	Loistava oheismateriaali	28
5.7	Yhteenveto keskeisimmistä tutkimustuloksista	29
6	POHDINTA	31
6.1	Tulosten pohdinta ja johtopäätökset	31
6.2	Luotettavuus ja eettisyys.....	32
6.3	Jatkotutkimusaiheet	34
	LÄHTEET	35
	LIITTEET	41

1 JOHDANTO

Opetushallituksen laatimassa Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2022) kirjoitetaan useaan otteeseen tunnetaitojen merkityksestä; kuinka myönteiset tunnekokemukset vaikuttavat lapsiin ja toisaalta, miten lasten tunnetaidot vahvistuvat varhaiskasvatuksen arjessa. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2014) puolestaan tuodaan esiin, että esiopetus tukee lapsen tunnetaitojen kehitystä. Markkinoille onkin ilmestynyt useita tunnetaitoihin keskittyviä kirjasarjoja, yhtenä esimerkkinä näistä ovat Fanni-kirjat. Nämä kirjat ovatkin saavuttaneet suuren suosion sekä kasvatustammattilaisten että perheiden keskuudessa – vuonna 2021 *Fanni ja kiukkuiset kaksoset* -teos olikin Suomen 15. myydyin kirja kotimaisista lasten- ja nuortenkirjallisuuksista. Varhaiskasvatuksen kentällä työskennellessäni kuulin useasti opettajien puhuvan tunnekasvatuksen täsmäkirjallisuudesta; jotkut kokivat ne erityisen hyviksi ja toisaalta jotkut myös kritisoivat niitä. Fanni-kirjasarjan voisi ajatella helppona apuvälineenä varhaiskasvatuksen arjessa – kirjasta löytyvät valmiit harjoitukset ohjeineen ovat kätevä ottaa suoraan käyttöön lasten kanssa.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia tunnekasvatuksesta sekä Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa. Kokemuksilla tarkoitetaan ihmisen henkilökohtaisia elämyksiä todellisuudesta (Vilkkä, 2021). Tunnesäätelyn taidoilla ja siihen liittyvissä haasteissa vaikuttavat lasten käytökseen monella eri tavalla – esimerkiksi lapsen aggressiivisen käytöksen taustalta löytyy usein tunnesäätelyn vaikeutta (Riihonen & Koskinen, 2020). Varhaiskasvatustäkökulmasta tarkasteltuna tunnetaitojen vahvistamisen harjoittelu on siis tärkeää. Opettajien kokemukset Fanni-kirjasarjasta lisäävät tietoa siitä, löytyykö tunnekasvatuksen täsmäkirjallisuudesta toimivat, pedagogiset työkalut tunnekasvatuksen toteutukseen varhaiskasvatuksessa. Tässä raportissa ensin syvennyttään tunnesäätelyn ja kirjallisuuskasvatuksen teoreettiseen osuuteen, josta edetään tutkimuksen toteutukseen. Tämän laadullisen tutkimuksen aineistona toimii

kyselylomakkeen vastaukset, joita kertyi yhteensä 14 kappaletta. Aineistoa analysoidaan teema-analyysillä. Tulokset esitetään loppupuolella teemoittain sekä lopullisessa pohdinnassa avataan tarkemmin tulosten merkitystä yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

2 TUNNESÄÄTELY KASVATUKSESSA

2.1 Tunteet ja niiden säätely

Tunteiden perustehtävänä on asettaa ihmisen aktiviteetit prioriteettijärjestykseen – sellaiset asiat, jotka ovat ihmiselle hyvinvoinnin kannalta mieleisiä, ovat tärkeysjärjestyksessämme ylempänä ja hakeudumme niihin mielellämme (Kokkonen, 2010). Kokkonen (2010) mukaan toisaalta myös negatiivisina koetut tunteet, kuten pelko, ovat varjelleet ihmiskuntaa vahingollisilta asioilta. Tunteet vaikuttavat meidän ajatteluamme ja myös ympäristön havainnointiin (Kokkonen, 2010). Jos ajattelemme jonkin tapahtuneen haittaavan meidän asettamiamme tavoitteitamme, tunnemme vihaa ja turhautuneisuutta (Sutton, 2007). Usein tällaisessa tilanteessa ihmiset kokevat syyn olevan jossain muussa kuin itsessä sekä purkavat sitä siksi herkästi muihin (Sutton, 2007). Näin ollen etenkin opettajan työssä omien tunteiden hallitseminen on tärkeää, kun työn kohderyhmänä ovat pienet herkät lapset. Varhaiskasvatussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2022) kirjoitetaan, että varhaiskasvatuksen henkilöstö toimii mallina lapselle siitä, miten esimerkiksi toisia ihmisiä kohdataan myönteisesti. Jos aikuinen siis vihastuu herkästi esimerkiksi lapsen negatiiviseen käytökseen, opetetaan lapsille heikkohermoista mallia pettymysten sietoon.

Lapsen itsesäätelytaitoja määritellään eri tavoin. Esimerkiksi Sainion ja kollegoiden (2020) kirjassa itsesäätelyllä tarkoitetaan lapsen taitoa säädellä omaa toimintaansa tilanteissa, joissa mieli ja keho käynnistää äkillisen tarpeen toimia tietyllä tavalla. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi jännityksen tai mielipahan aiheuttamat reaktiot lapsessa. On siis selvää, että itsesäätelytaitoihin kuuluu olennaisesti *tunnesäätelytaidot*. Tunnesäätelytaidot kattavat lapsen ymmärryksen omista tunnekokemuksistaan sekä auttavat lasta toimimaan tunnekuohuissa sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla – tunteitaan taitavasti säätelevä lapsi pystyykin muodostamaan monimutkaisempia vuorovaikutussuhteita sekä muiden ihmisten että ympäristönsä kanssa (Aro,

2011). Tunnetaitavat lapset tuntevat myös enemmän empatiaa muita ihmisiä kohtaan (Heikkilä-Halttunen, 2018). Negatiivisten tunteiden heikko sietäminen yhdistettynä huonoon itsetuntoon ja huonoon sosiaaliseen tukiverkoston puolestaan lisää muun muassa riskiä aikuisiän rikollisuuteen (Kort-Butler, 2010). Tutkimusten mukaan tunnesäätelytaitoja opetellessa tulee ensin oppia tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja ilmaiseminen – vasta sen jälkeen tunteiden säätely on mahdollista sekä toisaalta myös tunteiden sujuva hallinta käytännössä (Kiviluote, 2019). Trogenin (2022) mukaan tunnesäätelytaitoihin liittyy myös vahvasti kuormituksen, vireystilan sekä stressin säätelytaidot; kun nämä kolme osa-aluetta ovat kunnossa, voidaan sanoa ihmisellä olevan riittävät työkalut tunteiden säätelyyn. Käsitteitä *Käsitteitä tunnesäätelytaidot ja tunnetaidot* käytetään lähteissä synonyymien tavoin (esim. Poikkeus, 2011). Tässäkin tutkimuksessa käytetään molempia käsitteitä samoja merkityksiä kuvaamaan.

2.2 Tunnesäätelykykyyn vaikuttavat taustatekijät

Kiviluoteen (2019) mukaan tunnesäätelykyvyn muovautumiseen vaikuttavat monet eri tekijät ja ne voidaan jakaa karkeasti kahteen eri kategoriaan; kasvatuksellisiin tekijöihin sekä fysiologisiin tekijöihin. Kasvatuksellisiin tekijöihin kuuluu olennaisesti lapsen vanhemmat sekä ympärillä olevat ammattikasvattajat, kuten varhaiskasvatuksen henkilöstö (Kiviluote, 2019). Esimerkiksi johdonmukainen, lapsen itsetuntoa kohottava, myönteinen kasvatustyyli tukevat lapsen hyvää tunnesäätelykykyä (Kiviluote, 2019). Jo vauvaiästä lähtien vanhemmat toimivat lapselle tunnesäätelymallina; vanhemmat voivat joko lepyttää lapsen voimakkaita tunteita tai vahvistaa niitä (Holodynski ym. 2005). Toisaalta Nelsonin ja kumppaneiden (2009) tutkimuksessa tulee ilmi, että myös perheessä vallitseva stressi on yhteydessä siihen, miten lasta tuetaan tunnesäätelytaidoissa. Ramsden kollegoineen (2002) toteavat tutkimuksensa tuloksissa, että lasten aggressiivisen käytöksen vähentämistä varten tulisi aikuisilla olla enemmän tietoa ja taitoa siitä, mitä negatiiviset tunteet oikeasti ovat ja miten niiden sietämistä voidaan tukea. Tunnesäätelytaitojen varhainen harjoittelu siis ennaltaehkäisee mahdollisen aggressiivisen käytöksen syntyä.

Fysiologiisiin tekijöihin voidaan liittää muun muassa sukupuolen, iän, hormonit ja aivojen hermoverkkoyhteydet (Kiviluote, 2019). Esimerkiksi Brebnerin (2001) tutkimuksessa käy ilmi, että naiset tuntevat useammin eri tunteita kuin miehet, mutta toisaalta tunteiden voimakkuus ei ole niin vahvaa kuin miehillä. Joidenkin tutkimusten mukaan tunnesäätelykyvyn muodostumiseen on yhteydessä myös fyysinen liikunta (Sainio ym. 2020). Sen ajatellaan lieventävän kehossa tuntevia stressireaktioita ja alle 7-vuotiaiden lasten tulisikin suositusten mukaan liikkua vähintään kolme tuntia päivässä – moni lapsi kuitenkin saa liikuntaa suositusta vähemmän (Sainio ym. 2020). Sainio ja kollegat (2020) kuitenkin painottavat, että liikunnalliseen elämäntyyliin tulisi sisältyä fyysisen rasituksen lisäksi myös tasavertaisesti lepoa.

Monissa tutkimuksissa käy myös ilmi, että lapsen synnyntäisellä temperamentilla on vaikutusta siihen, miten lapsi tuntee tunteita ja muun muassa sietää niitä (esim. Jones ym. 2014). Giesbrecht ja tutkijat (2010) toteavat, että temperamentin voi havaita jo muutaman päivän tai viikon kuluessa lapsen syntymästä. Keskeinen osa temperamenttia on lapsen luonnollinen taipumus reagoida tunnekuohun aiheuttamaan stressiin (Giesbrecht ym. 2010). Segestromin ja kumppaneiden (2019) mukaan universaalisesti tarkasteltuna on selvää, että ihmiset reagoivat yksilöllisesti tunteisiin. Tunteiden hallintaan vaikuttaa ihmisen tunnetaidot, luontainen impulsiivisuus, ennakoitaito ja sinnikkyys. Etenkin kielteisenä pidetty impulsiivisuus on merkittävästi periytyvä ominaisuus. Riihosen ja kollegoiden (2020) mukaan voimakkaasti temperamenttisen lapsen tunnesäätelytaidot vaativat enemmän harjoitusta – vahvasti tunteita tuntevien lasten on haastavampi sietää tunteita kuin lievemmin syttyvien lasten. Myös neuropsykiatriset piirteet lisäävät riskiä heikolle tunnesäätelykyvylle; esimerkiksi ADHD-lapsilla on enemmän impulsiivisuutta ja täten tunteiden säätely on usein hankalampaa (Kouvava ym. 2021).

Riihonen kumppaneineen (2020) kuvaavat tunnesäätelykykyä kuvitteellisen *tunneämpäri* avulla; jokaisella lapsella on omaan yksilölliseen kehitystasoon sopivankokoinen ämpäri, joka täyttyy päivien mittaan sekä positiivisista että negatiivisista tunteista. Kasautuvat voimakkaat tunnekokemukset aiheuttavat ajan kuluessa ämpäriin täyttymisen, jolloin lapsi näyttää tunteita voimakkaasti esimerkiksi huutamalla tai puremalla (Riihonen ym. 2020). Rauhallisessa ympäristössä elävän lapsen tunneämpäri ei täyty hetkessä satunnaisista

negatiivisista tunnekuormituksista, mutta esimerkiksi jatkuvat pettymykset täyttävät ämpäriin hetkessä jo puolitäydeksi (Riihonen ym. 2020). Positiivisten tunnekokemusten on todettu olevan yhteydessä lapsen suotuisen käyttäytymiseen, vuorovaikutussuhteisiin ja myös tulevaan koulumenestykseen (Leskisenoja, 2017). Lapsi, joka saa jatkuvasti huonoa palautetta käyttäytymisestään tai, jolla asiat arjessa eivät suju halutulla tavalla, on siis riskialttiimpi kehittämään itselleen huonot tunnesäätelytaidot. Ilmiöstä tulee siis kierremäinen – kuormittavat negatiiviset tunnekokemukset väsyttävät lasta siihen pisteeseen, että oma tunneämpäri täyttyy ja lapsi reagoi ympäristössä tapahtuviin asioihin epätoivottavalla tavalla. Trogenin (2022) mukaan huonot tunnekokemukset sekä niiden puutteellinen käsittely ovat olennaisesti yhteydessä myös lapsen minäkuvaan, kun ennen pitkää lapsi oppii, että ei ole omana, negatiivisesti tunnepurkautuvana itsenään arvokas, vaan vain positiiviset tunteet ovat sallittuja. Lapselle muodostuu siten vinoutunut kuva tunteista ja saattaa tuntea häpeää negatiivisista tunteistaan loppuelämänsä asti (Trogen, 2022).

2.3 Tunnekasvatus

Tunnekasvatuksen tavoitteisiin kuuluvat muun muassa lapsen itsetunnon vahvistaminen, tunnetaitojen systemaattinen harjoittelu turvallisessa ympäristössä sekä lasten sosiaalisten taitojen ja kaverisuhteiden kehittäminen (Lajunen ym. 2015). Njardvikin ja kumppaneiden (2020) tutkimuksen tuloksissa tulee ilmi, että tunnesäätelytaitojen tavoitteellisella harjoittelulla voidaan vähentää häiritseviä käytöshäiriöitä merkittävästi. Tämä kuitenkin vaatii sekä kodin että opettajan välistä tiivistä yhteistyötä. Talvion ja kollegoiden (2017) mukaan tunteiden opettelu voidaan jakaa viiteen eri kategoriaan:

1. *Minätietoisuus*: Lapsi oppii ymmärtämään omia tunteitaan ja siten myös säätelemään niiden ilmaisuja
2. *Itsensä johtaminen*: Lapsi asettaa itselleen tavoitteita, jonka perusteella säätelee omaa toimintaansa ja tunteitaan

3. *Sosiaalinen tietoisuus*: Lapsi alkaa ymmärtämään myös muiden henkilöiden tunnetiloja sekä samastumaan niihin kokien empatiaa
4. *Ihmissuhdetaidot*: Omien tunteiden ja käyttäytymisen säätely siten, että lapsi kykenee rakentamaan vuorovaikutussuhteita ja toimimaan ryhmässä
5. *Vastuullinen päätöksenteko*: Lapsi oppii tekemään toimivia päätöksiä arjessa, jotka eivät ole ristiriidassa omien yksilöllisten tunnesäätelytaitojen kanssa

Tunnekasvatuksessa on myös tärkeää ymmärtää se, että tunnetaidoissa ei ole oleellisinta se, miten lapsi näyttää tunteita ulospäin, vaan huomion keskipisteenä tulisi ensisijaisesti olla tunne itsessään (Trogen, 2022). Vasta tunteiden tunnistamisella ja hyväksymisellä voidaan siirtyä tunteiden säätelyn kehittämiseen. Aikuisen vastuulla on olla myös tietoisempi omista ennakkoletuksistaan ja lähtökohdistaan sekä siitä, miten ne vaikuttavat omaan käytökseen. Kärkkäisen (2017) mukaan aikuisen varmallalla tuella lapsi oppii sietämään tunteitaan ja toisaalta vanhempi voi myös omalla toiminnallaan vahvistaa lapsen tunnesäätelytaitojen haasteita. Jos aikuinen viestittää lapselle esimerkiksi sen, että kiukku ja siitä aiheutuvat tunnekohtaukset eivät ole hyväksyttävää, oppii lapsi piilottamaan tunteitaan jatkossa (Pöyhönen ym. 2020). Pöyhösen ja kumppaneiden (2020) mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aikuinen olisi epäinhimillisen täydellinen tunnetaitojen hallinnassa, vaan olennaista on kiinnittää huomiota, miten tilanne käsitellään lopuksi. Aikuisenkin tulee pyytää anteeksi omaa käytöstään tai omia sanojaan sekä aktiivisesti sanoittaa, mikä tunne hänellä oli siinä tilanteessa ja miksi (Pöyhönen ym., 2020). Tähän teoriaosuuteen pohjautuu myös tämän esseen otsikko; Tunne tunteesi ja kasvata. Ilman omien tunteiden sekä tunnetaitojen kriittistä reflektointia ei voi toteuttaa kokonaisvaltaista tunnekasvatusta lapsille.

Jotta tunnekasvatus olisi mahdollisimman laadukasta, tulisi opettajan arvioida sitä säännöllisin ajoin. Sointu kollegoineen (2018) toteavat, että tällaista arviointia tulisi tapahtua myös yhdessä lapsen kanssa ja on tärkeää, että arviointi lähtee lapsen vahvuuksista eikä vain mahdollisista kehityskohteista. Tunnesäätelytaitoja arvioidaan kuitenkin usein sillä, kuinka usein ja vahvasti negatiivisina pidettyjä tunnepurkauksia ihminen ilmaisee (Pulkkinen ym. 2006).

2.4 Tunnekasvatus varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmissa

Opetushallituksen (2022) laatimassa Varhaiskasvatussuunnitelmassa sana *tunne* esiintyy monessa eri kohtaa. Missään kohtaa ei käytetä varsinaisesti käsitettä tunnekasvatus, mutta sen sisältöön viittaavia kohtia löytyy monestakin eri kohdasta:

”Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita.” (Opetushallitus, 2022, s.26).

”Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä.” (Opetushallitus, 2022, s. 34).

Kyseiset kohdat velvoittavat siis varhaiskasvatushenkilöstöä toteuttamaan tunnekasvatusta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2022) kirjoitetaan, kuinka tunnetaitoja vahvistetaan ja toisaalta, miten erilaiset tunteet tulisivat näkyä varhaiskasvatuksen arjessa. Tästä voidaan päätellä, että tunteet ja niiden säätely tulisi olla merkittävässä osassa varhaiskasvatuksen pedagogiikassa.

Esiopetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2014) tunnetaidot kuuluvat *Minä ja meidän yhteisömme* -oppimiskokonaisuuteen. Lapsen eri tunteiden tunnistamisen ja niiden sietämisen harjoittelun apuna voidaan käyttää monipuolisesti valmiita oppimismateriaaleja (Opetushallitus, 2014). Esiopetuksen opetussuunnitelmassa siis kirjoitetaan jo selkeämmin, että valmiit tunnetaitomateriaalit ovat hyvä tapa toteuttaa tunnekasvatusta esiopetuksessa. Lisäksi samaisessa opetussuunnitelmassa kirjoitetaan, että esiopetuksessa tarjotaan lapsille oikeat turvalliset välineet tunteiden ilmaisuun ja säätelyyn (Opetushallitus, 2014).

Thompsonin ja kumppaneiden (2009) mukaan varhaiskasvatuksen opettajat kokevat, että tunnesäätelytaidot ovat yksi tärkeimmistä osa-alueista harjoitella ennen peruskouluun siirtymistä. Kansainvälisesti tarkasteltuna opetussuunnitelmissa keskitytään kuitenkin enemmän kognitiivisten ja kielellisten

taitojen harjoitteluun (Thompson ym., 2009). Flook ja kollegat (2015) tutkivat lyhyellä ajanjaksolla, kuinka lapset oppivat säännöllisellä tunnekasvatuksella tunnesäätelytaitoja. Testiryhmään kuuluvat lasten kanssa opeteltiin niin sanotun *Ystävällisyyden opetussuunnitelman* mukaisesti tunnetaitoja vahvistavia taitoja. Lapset, jotka kuuluivat testiryhmään oppivat paremmin säätelemään tunteitaan ja siten omaa käytöstään. Samaan aikaan lapset, jotka eivät kuuluneet testiryhmään, käyttäytyivät itsekkäämmin ja heidän oli siksi vaikeampaa muodostaa kestäviä sosiaalisia suhteita. Tunnesäätelytaidot vaikuttavat lapsen moniin eri osa-alueisiin – siksi siis on tärkeää, että sekä Varhaiskasvatussuunnitelmaan että Esiopetuksen opetussuunnitelmaan kuuluu tunnekasvatus ja se on helposti sieltä tulkittavissa.

3 KIRJALLISUUSKASVATUS

Kirjallisuuskasvatuksen tavoitteena on muun muassa tarjota lapselle lukukokemuksia sekä innostaa lukemisen pariin (Järvenpää, 2022). Yksi olennainen osa sitä on lisäksi se, mitä kirjoja kasvatuksessa valitaan; millaisia ne ovat sisällöltään ja mitä asioita kirjan avulla halutaan käsitellä (Rättyä, 2013). Oikeanlaisten kirjojen avulla lapsi ymmärtää enemmän omia kokemuksiaan, tunteitaan sekä unelmiaan (Aerila ym., 2021). On siis selvää, että aikuisten tehtävänä on tarjota lapsille jo varhain monipuolisesti erilaisia kirjavaihtoehtoja, joista lapsi voi valita mieleisensä. Heikkilä-Halttusen (2018) mukaan kirjallisuuskasvatuksen voi aloittaa hyvin jo vauvana ja se itseasiassa tukeekin muun muassa lapsen kielellistä kehitystä.

Erilaisten satujen avulla lapsi pääsee harjoittelemaan kuvitteellisten ongelmien ratkaisuja. Useissa lastenkirjoissa vaikeuksien kautta päästään onnelliseen loppuun – siten lapsi oppii sen, että haasteet kuuluvat elämään, mutta niistä pääsee myös yli (Jantunen, 1997). Vaikeiden asioiden, kuten kuoleman, käsittely on ensisijaisen tärkeää myös varhaislapsuudessa (Russel, 2019). Aiemmin on ajateltu, että pienet lapset eivät kykene tarpeeksi käsittelemään vaikeita tunteita ja siksi heitä on suojeltu surulliselta totuudelta (Russel, 2019). Russel (2019) toteaa, että jos lapsen edessä vaietaan jatkuvasti tietyistä aihepiireistä, muuttuvat ne lapsen mielessä yhä pelottavammaksi – lastenkirjat ovatkin sensitiivinen sekä luonnollinen tapa selittää lapselle erilaisia elämän tapahtumia. Myös lapsen itsetunto kasvaa, kun tarinoihin eläytymällä lapsi saa työkaluja haastaviin tilanteisiin elämässä (Heikkilä-Halttunen, 2018).

Lastenkirjoissa hahmottuu selkeästi myös käsitys lapsuudesta ja lapsista (Jokilaakso, 2022). Esimerkiksi Fanni ja rento laiskiainen -kirjassa lapsieläimet ovat muun muassa hermostuneita ja levottomia. Heillä ei ole itsellään tietoa tai taitoa selvittää omia tunnetilojaan, vaan heidän vanhempansa, eli aikuiset, auttavat heitä siinä. Lilli- ja Lenni-joutsenten vanhemmat muun muassa sanottavat ääneen tunteita ja antavat ohjeeksi lopettaa juhlien suunnittelun sekä

levätä loppupäivän. Lapsikäsitys, jonka mukaan lapset tarvitsevat kasvatusta ja ohjailua, onkin yleinen lastenkirjoissa (Jokilaakso, 2022). Lassen-Segerin (2022) mukaan lastenkirjallisuudessa on yleistä käyttää eläinhahmoja, sillä eläimet nähdään lasten mukaisesti ohjausta vaativina, sivistymättöminä olentoina. Lasten on siis helppo samastua niihin ja toisaalta niitä voidaan kuvata ihmislapsenomaisena.

3.1 Kirjallisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2022) kirjoitetaan, että varhaiskasvatuksen arjessa on tärkeää tutustua laaja-alaisesti erilaisiin lastenkirjoihin. Esiopetus suunnitelman (Opetushallitus, 2014) mukaan esiopetuksessa tulisi rohkaista lapsia kiinnittämään huomiota erilaisten kuvien väreihin, sommitteluun ja muotoiluun. Kirjallisuuskasvatuksen kannalta tekstin lisäksi oleellista onkin myös kirjoissa esiintyvät kuvat. Niiden avulla voidaan lisätä lukijan ymmärrystä kirjan sisällöstä – esimerkiksi piirretyn hahmon kasvoista voidaan syventää ajatusta hahmon tunnetilasta ja sen voimakkuudesta (Nieminen, 2022). Heikkilä-Halttunen (2018) toteaaakin, että lapsi saattaa pelkästään kirjan kuvien perusteella luoda oman tarinansa kirjalle.

Kiviluoteen (2019) mukaan varhaiskasvatukseen osallistuvan lapsen tunnekasvatus onnistuu parhaiten monipuolisia toimintakulttuureja ja oppimisympäristöjä käyttäen – myös yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeää. Lastenkirjallisuutta voidaan pitää oivana tapana tarjota lapsille monipuolisia sekä innostavia oppimiskokemuksia varhaiskasvatuksessa (Ahonen & Roos, 2021). Tunnekasvatus on ollutkin suosittu teema jo 2000-luvulta asti ainakin kuvakirjojen piirissä (Heikkilä-Halttunen, 2018). Viisivuotiaiden lasten kanssa työskentelevä henkilöstö on kertonutkin hyödyntävänsä kirjoja lasten tunnetaitoja vahvistamiseksi (Juutinen ym. 2021). Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Repo ym. 2019) raportissa tulee kuitenkin ilmi, että kirjallisuuskasvatusta toteutetaan päiväkodeissa liian vähän; vain puolet päiväkodin työntekijöistä luki lapsille päivittäin monipuolisesti eri tekstejä. Varhaiskasvatuksessa lastenkirjat tulisi sisältyä jokapäiväisesti päiväkodin

arkeen, sillä niiden avulla voidaan kehittää muun muassa lasten vuorovaikutustaitoja ja oppimista (Repo ym. 2019).

3.2 *Fanni-kirjasarja*

Julia Pöyhöseltä ja Heidi Livingstonin Fanni-kirjoja on ilmestynyt markkinoille yhteensä kuusi Fanni-kirjaa. Kirjasarjan tavoitteena on tutustuttaa lapset tunteisiin ja tarjota samalla lapsille käytännön keinoja tunteiden sietämiseen (Pöyhönen & Livingston, 2019). Jokaisessa kirjassa on oma selkeä tunnesäätelytaitoihin liittyvä teema.

1. *Fanni ja suuri tunnemöykky* (2019): Kirja keskittyy tunteiden tunnistamiseen sekä nimeämiseen. Fanni-norsua harmittaa, kun ei osukaan pallollaan koriin eikä siten voita juhlien kilpailua. Äiti-norsu nimeää lempeästi Fannin tunteitaan sekä kertoo, mistä ne johtuu. Loppua kohden Fanni ystävineen alkaa myös tunnistamaan erilaisia tunteita ja auttamaan muita ymmärtämään niitä. Kirjan lopussa kerrotaan tunteiden merkityksestä sekä tarjotaan erilaisia tehtäviä tunteiden tunnistamiseen.
2. *Fanni ja ihmeellinen tunnelämpömittari* (2019): Teoksessa syvennyttään tarkemmin tunnesäätelytaitojen harjoitteluun. Tunteiden voimakkuutta havainnollistetaan tunnelämpömittarin avuin sekä myös näytetään konkreettisesti, kuinka kukat lakastuvat kuormittuessaan tunteista. Loppua kohden eläinystävyydet löytävät keinon sietämään haastavia tunteita ja auttavat muitakin niiden käsittelemisessä. Kirjan lopussa vielä erikseen kirjoitetaan tunnesäätelyyn liittyvästä teoriasta sekä muun muassa aikuisen omien tunnesäätelytaitojen merkityksestä lapsen tukemisessa. Lisäksi lopussa on myös havainnollistavia tehtäviä tehtäväksi lapsen kanssa, kuten tunnelämpömittarilla kulkeminen.
3. *Fanni ja rento laiskiainen* (2019): Tarinassa Fannia ja hänen ystäviään jännittää tulevat tanssiaiset. Jännitys purkautuu muun muassa ärtymyksellä ja levottomuudella. Rento laiskiainen tekee ystävyksille rentoutumisharjoituksen, joka auttaa lapsia rentoutumaan. Kirjassa myös tuodaan ilmi, että stressin säätelyyn ja rentoutumiseen on monenlaisia keinoja – näiden taitojen harjoittelu on myös teoksen teemana. Lopussa luetellaan lapsen stressiin liittyviä oireita sekä konkreettisia keinoja, miten

aikuinen voi reagoida niihin. Tehtäväosiossa on muun muassa kirjoitustehtävä, jossa lapsi voi pohtia omaa stressikäytöstään sekä sitä, mikä lasta voisi auttaa sen säätelyssä.

4. *Fanni ja kiukkuset kaksoset* (2021): Kirjan tarkoituksena on harjoitella rakentavaa riitelyä. Tämän kirjan tehtävissä vaaditaan jo sellaisia taitoja, jotka on kenties opittu jo edellisten kirjojen avulla; tunteiden nimeämistä, tunnesäätelytaitoja sekä rentoutumistaitoa. Lilli ja Lenni-kaksoset riitelevät keskenään niin, että molemmat vihaisuuttaan sanovat ja tekevät asioita, joita lopulta katuvat. Myös empaattisuus ja anteeksipyyntö ovat keskeisenä aiheena kirjassa – näiden harjoitteluun löytyy myös tehtäviä perinteiseen tapaan kirjan lopusta sekä myös teoriaa siitä, miten aikuinen voi omalla toiminnallaan toimia tilanteissa sensitiivisesti.
5. *Fanni ja liian jännittävä yö* (2022): Teoksessa käsitellään lasten yleistä pelkoa, kuten pimeyttä, sekä harjoitellaan pelkojen voittamista. Fanni kavereineen odottavat innolla majassa yöpymistä, mutta erilaiset äänet pelottavat lapsia ja he palaavatkin omiin tuttuihin sänkyihinsä. Kirjan lopussa selitetään auki pelkoon liittyvää tietoa sekä tarjotaan monipuolisia tehtäviä pelon harjoitteluun sekä aikuiselle että lapselle.
6. *Fanni ja levoton tiikeri* (2022): Ralf-tiikeri odottaa innoissaan jännittävää tulevaa tapahtumaa, mutta jännitys muuttuu todella levottomaksi käytökseksi eikä tiikeri pysty enää suorittamaan perustoimintojaan. Lopulta Ralf saa vinkkiehdotuksen kenguru-lapselta ja oppii sitä kautta rauhoittumaan innostuessaan liikaa. Lopussa vielä tuodaan ilmi rauhoittumisen taidon tärkeys ja kirjoitetaan, kuinka ylivuotavia tunteita voidaan arjessa ehkäistä sekä sietää.

Kirjojen takana kerrotaan tarkemmin niiden kirjoittajista Julia Pöyhösestä ja Heidi Livingstonista. He ovat psykologeja, jotka ovat erikoistuneet lasten ja vanhemmuuden tukemiseen. Kirjailijoiden tausta luo lukijoille varmuutta siitä, että kirjoihin voi luottaa ja tarinat perustuvat ainakin joltain osin myös teoreettiseen tietoon. Kirjoja on tulossa myös lisää – ainakin *Fanni ja pikkuinen Miu* -teos ilmestyy keväällä 2023 (Tunnetaitojalapsille.fi). Kirjojen lisäksi markkinoilla on myös muuta oheismateriaalia, kuten *Fanni ja tunteiden vuosi 2023* -seinäkalenteri ja *Fannin kannustuspostikortit*. Voisi ajatella, että tunnetaitoihin

liittyvät asiat kannattaakin käydä pieniin osiin paloiteltuna, mutta kysymyksenä herää, milloin kirjat alkavat toistaa itseään.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksessa tarkastellaan varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä varhaiskasvatuksen tunnekasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen opettajiksi miellän henkilöt, jotka työskentelevät varhaiskasvatuksen opettaja -tittelillä päiväkodissa. Tässä tutkimuksessa rajataan ulkopuolelle peruskouluikäiset lapset ja heitä vanhemmat, eli tarkastelun kohteena ovat varhaiskasvatusikäiset 1–6-vuotiaat lapset. Köngäksen (2018) mukaan tunnekasvatus on vieläkin vieras aihe päiväkodeissa sekä esiopetuksessa. Myös Jalovaara (2005) nostaa esiin, että tunteiden harjoittelu jää usein tiedollisten taitojen opetteluun varjoon. Tunnetaitoja tulisi harjoitella varhain jo ennen mahdollisten ongelmien syntymistä (Poikkeus, 2011). Siksi tässä tutkimuksessa syvennytään nimenomaan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toteutettavaan tunnekasvatuksen pedagogiikkaan.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät tunnekasvatuksen?
  - 1.1. Mitkä asiat tuntuvat helpoilta tunnekasvatuksen toteuttamisessa?
  - 1.2. Mitkä asiat tuntuvat haastavilta tunnekasvatuksen toteuttamisessa?
2. Millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajilla on Fanni-kirjojen hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa?

Koska tunnekasvatus koetaan yhä haastavaksi aiheeksi varhaiskasvatuksessa, koin tarpeelliseksi selvittää, miten opettajat määrittelevät sen käsitteen. Toisaalta ensimmäinen tutkimuskysymys johdattelee myös muihin tutkimuskysymyksiin. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen alakysymyksien avulla saadaan selvyys siihen, mitkä asiat ovat tunnekasvatuksen toteutuksessa mahdollisia kompastuskiviä ja, mitkä asiat ovat puolestaan jo opettajilla hallussa.

Jotta voidaan kysyä ihmisen kokemuksia kirjasarjan hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa, tulee tietää, mitä ihminen todella ajattelee kyseisestä aiheesta.

4.2 Aineisto ja sen kerääminen

Aineistonkeruu toteutettiin kyselylomakkeella (Liite 1). Kyselylomake luotiin Qualtrics-ohjelmalla, joka on tietosuojaturvallinen. Osallistujat antoivat suostumuksensa tutkimukseen osallistumiseen vastaamalla kyselyyn. Erillinen tietosuojailmoitus laadittiin Tampereen yliopiston luomalla pohjalla. Epäsuoria tunnistetietoja olivat vastaajien IP-osoitteet, mutta muuten tutkimukseen osallistuminen tapahtui anonyymisti.

Kyselylomake laadittiin tutkimuskysymykset mielessä pitäen. Kyselylomakkeen laadinnassa tulee pitää mielessä se, että turhia ja ylimääräisiä kysymyksiä ei saisi kysyä (Tuomi & Sarajärvi, 2017). Vallin (2018) mukaan kyselylomakkeessa painottuu erityisesti suunnittelu – lähetettyä kyselyä on mahdotonta enää perua. Näin ollen ennakoiva harkinta on siis ehdottoman tärkeää, jotta aineistoilla saadaan varmasti vastauksia tutkimuskysymyksiin. Olennaista keräysvaiheessa on tiedostaa se, että tutkittavat tulkitsevat kysymyksiä omista lähtökohdistaan käsin ja voivat siten ymmärtää keskenään kysymykset eri tavoin (Vilka, 2021).

Kohderyhmänä ovat varhaiskasvatuksessa 1–6-vuotiaiden lasten kanssa opettajana työskentelevät henkilöt. Kyselylomakkeen linkki jaettiin yhteensä yhdeksään eri varhaiskasvatukseen liittyviin Facebook-ryhmiin 14.10.2022. Aikaa vastaamiseen oli kolme viikkoa ja kelpoisia vastauksia kertyi yhteensä 14 kappaletta. Vastaukset alkoivat toistamaan itseään – niin varmistuikin ajatus siitä, että aineisto on riittävä. Tuomen ja Sarajärven (2017) mukaan tällöin voidaan puhua saturaatiosta eli aineiston kylläntymisestä.

4.3 Analyysimenetelmä

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia opettajien kokemuksia kirjasarjasta sekä ymmärtää tunnekasvatusta varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Siksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus. Vilkan (2021) mukaan

laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on saavuttaa ihmisten kokemat merkitykset todellisuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa ei siis pyritä yleistämään tutkittavaa ilmiötä, vaan ymmärtää sitä (Tuomi & Sarajärvi, 2017). Tärkeää on ymmärtää se, että tutkija ei tule koskaan tavoittamaan täysin tutkittavan kokemusmaailmaa, vaan laadullisessa tutkimuksessa tutkija toteuttaa ja tulkitsee tutkimusta omista uskomuksistaan käsin (Vilkka, 2021). Laadullisessa tutkimuksessa analysointia voidaan tarkastella tietynlaisen prosessin näkökulmasta; vaikka tutkija on ennen tutkimusta hahmotellut tutkimusongelman ja -kysymykset, muotoutuvat ne vielä tutkimuksen edetessä kerättyyn aineistoon pohjautuen (Kiviniemi, 2018).

Tulosten analysointimenetelmänä käytetään sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysissa tarkoituksena on etsiä esimerkiksi sitä, kuinka usein jokin sana esiintyy aineistossa (Metsämuuronen, 2017). Sisällönanalyysiin kuuluu *teemoittelu*. Sen tarkoituksena on luokitella tuloksista tulleita havaintoja samankaltaisuuksien mukaisesti (Puusa ym. 2020). Tässä tutkimuksessa teemoja ei ole etukäteen aineiston keruuvaiheessa määritelty, vaan teemat nousevat aineiston sisällöstä – kyseessä on siis aineistolähtöinen teemoittelu. Moilanen ja Räihä (2017) toteavat, että aineistolähtöisessä teemoittamisessa keskeistä on asettaa merkityksiä tutkittavien antamiin vastauksiin. Tutkimuskysymyksiin vastaavat tiedot säilytetään analyysia varten ja toisaalta epäolennaiset tiedot jätetään tutkimuksesta pois (Vilkka, 2021). Koska tätä tutkimusta varten laaditussa kyselylomakkeessa on pääosin avoimia vastauksia, on aineistolähtöinen sisällönanalyysi analysointimenetelmä mielekäs. Tutkittavat eivät välttämättä käytä täysin samanlaisia käsitteitä, jolloin nimenomaan merkitykset ovat suuressa roolissa tutkimuskysymyksiä ajatellen.

5 TULOKSET

Tässä osiossa paneudutaan tarkemmin tutkimuksen tuloksiin. Aloin purkamaan kyselylomakkeen vastauksia tutkimuskysymysten pohjalta, jotta saavuttaisin tutkimustavoitteeni. Tutkin niitä teemoja, jotka toistuivat vastauksissa ja muodostin niille oman pohdintani tuella yläkäsitteen, joka kuvaisi kyseistä teemaa mahdollisimman tarkasti. Erittelin eri teemat vastauksista eri väreillä, jotta saisin tarpeeksi selkeän kuvan ilmiön toistuvuudesta sekä mahdollisista ristikkäisvaikutuksista eri teemojen välillä. Sellaiset teemat, jotka eivät vastanneet tutkimuskysymyksiini tai toistuivat vain harvoin, jätin systemaattisesti tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä onkin oikea menetelmä laadullisen tutkimuksen analyysia toteuttaessa (Sarajärvi & Tuomi, 2017). Koodasin vastaajat numeroiksi niiden vastaamisjärjestyksessä – lisäksi lisäsin numeroiden eteen etuliitteen V. Tuloksien esittelyssä viittaan näihin koodeihin siteeratessani vastaajia. Käytän ajatusteni muodostamisessa tukena teoreettista viitekehystä.

5.1 Tunteiden nimeämistä ja tunnistamista

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli; ”Miten varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät tunnekasvatuksen?”. Kyselylomakkeessa kysyttiin, mitä tunnekasvatus vastaajan mielestä oli. Kaikissa vastauksissa (n= 14) toistui selkeästi yksi tärkeä teema; tunnekasvatus on pääasiassa tunteiden nimeämistä sekä niiden tunnistamista.

V5: ”Se on lasten kanssa tunteiden nimeämistä, tunnistamista ja sanoittamista.”

V1: ”Tunnekasvatus on tunteiden sanoittamista ja nimeämistä”

Samaiseen teemaan kuului myös vahvasti aikuisen tuottama sanoitus. Pääosin vastaajat toivat ilmi tämän tunnekasvatuksen osa-alueen olevan aikuislähtöistä. Vaikka osa kirjoittikin nimeävänsä tunteita yhdessä lasten kanssa, tulee aloite aikuiselta itseltään. Tämä vaatii myös aikuiselta itseltään tietoa ja taitoa erilaisista tunteista – yksi vastaajista kirjoittaakin, että haastavaa tunnekasvatuksessa on se, että aikuinen ei tunnista välttämättä lapsen aitoa tunnetta. Tällöin tunteiden nimeäminen on haastavaa. Kärkkäinen (2017) toteaaakin tunnekasvatuksen ytimessä olevan nimenomaan tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen – ilman sitä on mahdotonta vahvistaa tunnetaitoja pidemmälle. Yhteensä kuudessa vastauksessa kerrottiin tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen helpoksi osa-alueeksi. Kymmenessä vastauksessa puolestaan kirjoitettiin, että toteuttaa tunnekasvatusta omassa työssään nimenomaan tunteiden nimeämisellä ja tunnistamisella sekä niistä keskustelemisellä.

V14: ”Oma sanallinen kyvykkyys sekä vahvuus luotsata lapsia tunnetilojen läpi sekä niiden sosiaalisesti kestävään ilmaisuun.”

V4: ”Aina lapsen tunnetiloja ei aikuisena ymmärrä heti siinä tilanteessa.”

Varhaiskasvatussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2022) kirjoitetaan, että lapset oppivat tunnetaitoja tunteiden nimeämisellä ja havainnoimisella. Päiväkodissa työskentelevän opettajan tehtävänä onkin toteuttaa Varhaiskasvatussuunnitelmaan pohjautuvaa pedagogiikkaa. Myös esiopetuksen opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2014) painotetaan tunteiden sanoittamista ja nimeämistä. Voidaan siis ajatella, että opetussuunnitelmaan kirjoitettu määritelmä siitä, miten lapset oppivat tunnekasvatusta, näkyy myös tämän tutkimuksen tuloksissa.

5.2 Turvallista tunnesäätelyä ja tunteiden hyväksymistä

Seitsemässä vastauksessa kirjoitettiin tunnekasvatukseen liittyvästä tunteiden säätelystä ja toisaalta myös tunteiden hyväksymisestä. Ne usein mainittiin peräkkäin ja joissakin vastauksissa tuotiin ilmi niiden yhteisvaikutus toisiinsa. Itsesäätelytaidoissa korostettiin usein nimenomaan vaikeiden tunteiden sietämistä ja niiden hyväksymistä. Myös Kiviluode (2019) tuo esiin, että tunteiden sietämistä varten lapselle tulisi luoda ymmärrys siitä, että eri tunteet ovat hyväksytyjä sekä niiden näyttäminen on hyväksi.

V7: ”..Tunteiden hyväksymisen opettelua, vaikeista tunteista eteenpäin pääsyä. Oppimista elämään kaikkien tunteiden kanssa.”

V9: ”Opetetaan lapsia hyväksymään kaikki tunteet ja harjoitellaan turvallisia tunteiden näyttötapoja.”

Tunnekasvatuksen toteuttamistapoja kysyttäessä seitsemän vastaajaa kertoi vahvistavan lasten tunnetaitoja osoittamalla hyväksytyjä tapoja purkaa tunteitaan. Tällaisia tapoja harjoiteltiin muun muassa piirtämällä tunteita tai fyysisesti liikkumalla. Pettymysten sattuessa tai muuten tilanteissa, joissa tunteet ovat pinnalla, on aikuinen lapsen tukena ja tarjoaa esimerkiksi syliä lapselle.

Toisaalta viisi vastaajaa toi ilmi sen, että etenkin tunnesäätelyn vahvistaminen tuntui haastavalta osa-alueelta tunnekasvatuksessa. Opettajat kokivat omien työkalujen ja tietotaidon olevan puutteellisia tilanteissa, joissa lapsen tunnepurkaukset olivat voimakkaita. Neuroepätyypillisten lasten tunnekuohujen voimakkuus ja niiden puuttumiseen onnistuminen koettiin hankalaksi. Kiviluodeen (2019) mukaan puutteelliset tunnesäätelytaidot näkyvät varhaiskasvatukseen osallistuvan lapsen käytöksessä laaja-alaisesti – lapsella saattaa olla vahvojen tunnepurkaustensa takia heikko keskittymiskyky, jolloin myös uuden tiedon oppiminen hankaloituu. Suomi toisena kielen -lasten tunnesäätelyyn oli vaikeaa löytää sanoja, kun yhteistä kieltä ei välttämättä ole. Heikkilä-Halttunen (2018) mainitsee, että etenkin kaksikielisten lasten kanssa on tärkeää hyödyntää monipuolisia kirjoja, joissa kieli on yksinkertaista ja kuvat ovat suuressa roolissa ymmärtämisen tukena.

V14: ”Autistilapset tai muut sellaiset, joilla ei oikeasti ole kykyä asettua toisen asemaan tai muuta sellaista. Lisää tietoa heistä ja heidän eteenpäin viemisestä. Toimivat hienosti osana ryhmää, mutta haluaisi tietää, miten edistää selkeästi heidän taitojaan, JOS se on edes mahdollista.”

V6: ” Moninaisuus esimerkiksi, kun ryhmässä paljon s2-lapsia tai nepsyoireita - vaikka keinot auttavat näihin, on arki usein yhtä sekoilua”

Vaikka siis tunnesäätelyn ja ylipäättään tunteiden hyväksymisen harjoittelu arvoitettiin opettajien toimesta korkealle, tuntui se myös haastavalta. Lapsen puutteet tunnesäätelyssä koettiin haittaavan arjen sujuvuutta ja opettajat olivat turhautuneita kyvyttömyyden tunteeseen. Yksikään vastaajista ei nimennyt tätä osa-aluetta helpoksi toteuttaa varhaiskasvatuksen tunnekasvatuksessa. Kärkkäinen (2017) kirjoittaa, että aikuisen omat puutteelliset pohjat tunnesäätelyssä voi vaikuttaa siihen, miten omat työkalut koetaan riittäviksi tunnekasvatuksen pulmatilanteissa. Jos siis aikuisella ei itselläkään ole pettymysten siedossa sopivia monipuolisia tapoja purkaa turhautumistaan, on sitä haastavaa opettaa eteenpäin tunnesäätelyssä tukea tarvitseville lapsille.

5.3 Monipuolisten materiaalien ja työtapojen hyödyntämistä

Kyselylomakkeeseen vastanneet opettajat luettelivat tunnekasvatukseen liittyvän monenlaisten materiaalien ja työskentelytapojen sisällyttämistä. Esiopetuksen opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2014) kirjoitetaan, että monipuoliset oppimiskokemukset eri työtapoja ja materiaalia käyttäen vahvistavat lapsen käsitystä kyvykkyydestään. Tunnekasvatusta tapahtui vastaajien mukaan lapsiryhmissä sekä arjen tilanteissa että erillisillä oppimistuokioilla. Lasten kanssa havainnoitiin kehossa tapahtuvia muutoksia eri tunteiden aikana sekä tunnetaitoja vahvistettiin muun muassa suunnitelmallisen leikin, lorujen ja laulujen avulla. Myös erilaisia tunnekortteja, tunnekirjasarjoja ja tunnelämpömittareita käytettiin tunnetilojen havainnollistamisen apuna.

V4: ” Tuokioilla voidaan käyttää erilaisia tunnetaitomateriaaleja kuten kirjoja, kortteja, pelejä ja niin edelleen.”

Tunnekasvatuksen toteuttamisessa kymmenen vastaajaa kertoi hyödyntävänsä jotain valmista materiaalia, kuten tunnekortteja, ja käyttävänsä monipuolisia työskentelytapoja. Draama, askartelut ja erilaiset toiminnalliset tehtävät toistuivat vastauksissa. Kahdeksan vastaajaa kertoi helpottavaksi tekijäksi tunnekasvatuksen toteuttamisessa juuri materiaalien helpon saatavuuden.

V10: ”Materiaalien saatavuus. Tänä päivänä on saatavilla runsaasti erilaista materiaalia, joita voi käyttää kaikenikäisten kanssa.”

V2: ”Etenkin valmiiden materiaalien ja ideoiden käyttäminen, sillä suunnittelu-aikaa on rajallisesti.”

Opettajat näkivät materiaalien lisäävän hyvin tietoa tunnekasvatuksesta ja siihen liittyvästä teoriasta. Vastaajista kaksi kirjoitti vielä erikseen, että valmiiden materiaalien avulla oli helppo selittää tunteisiin liittyviä teorioita sekä lapsille että vanhemmille. Yksi vastaajista oli opastanut perheitä tutustumaan muun muassa Fanni-kirjasarjaan, jotta he saisivat työkaluja kotiinsa tunnetaitojen harjoitteluun. Erilaiset valmiit oppimisharjoitukset oli helppo ottaa käytäntöön omassa työssään eikä siihen valmisteluun kulunut siksi liikaa aikaa. Materiaalia löytyi helposti esimerkiksi kirjastosta tai vaihtoehtoisesti omasta työpaikan yksiköstä jo valmiiksi.

5.4 Tarinoihin samastuminen

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajilla on Fanni-kirjojen hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa. Vastauksissa nousi selkeä teema Fanni-kirjasarjan tarinoihin samastumisesta (N=6). Opettajat kokivat, että tarinoiden monipuolisuus ja käytännönläheisyys helpottivat lasten samastumista niihin.

Lassen-Seger (2022) toteaa, että eläinhahmojen käyttämisessä kirjallisuudessa on pitkä historia ja tarinoiden ihmisten kaltaisten eläinten avulla voidaan muun muassa tuoda esiin henkilöiden ikää, sukupuolta ja persoonallisuutta. Esimerkiksi Fanni ja suuri tunnemöykky -kirjassa esiintyvät Fanni-norsu, Ralf-tiikeri ja kaksosjoutsenet Lilli sekä Lenni. Kaikki nämä hahmot esittävät lapsia, jotka tuntevat erilaisia tunteita eri tilanteissa. Aikuishahmot, kuten Fannin äiti, sanoittavat tunteita sekä kertovat lapsille tunteiden hyväksytyistä purkutavoista.

V12: ” Kivat tarinat, joista lapset tykkäävät. Eläinlapsiin on lasten helppo samastua. Hyviä ja monipuolisia harjoitus- ja leikkivinkkejä. Tykkään kovasti!”

Myös tunnekasvatukseen toteuttamiseen liittyvässä kysymyksessä koettiin helpoksi nimenomaan yleisesti kirjojen hyödyntäminen. Lasten suosituiksi mielenkiinnon kohteiksi nähtiin satujen ja tarinoiden lukeminen sekä niiden ympärille rakennetut muut toiminnat. Toisaalta yksi vastaajista kokee, että tunnekasvatukseen toteuttamisessa haastavinta on se, että tunnekasvatukseen liittyvät asiat on ripoteltu moneen eri materiaaliin eikä ole yhtä ja ainoaa teosta, josta löytyisi kaikki oleellisin.

Viimeisessä kysymyslomakkeen kysymyksessä vastaajia pyydettiin kirjoittamaan konkreettinen esimerkki Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä varhaiskasvatukseen tunnekasvatuksessa. Kolme vastaajaa kirjoitti hyödyntävänsä sitä nimenomaan lukemalla ääneen niiden tarinoita. Tarinoiden luku näytti olevan tuokiomaista, sillä vastauksissa kerrottiin kirjasarjaa käytettävän nukkarissa tai kirjanlukutuokiolla. Toisaalta yhteensä kymmenen vastaajaa on kirjoittanut, että kirjan tarinoiden sekä niissä esiintyvien kuvien avulla on saanut heräteltyä hyvää keskustelua lapsiryhmän kanssa tunteisiin liittyvistä aiheista. Keskusteluiden avulla on jatkettu muuta tunnekasvatukseen liittyvää työskentelyä lasten kanssa. Satujen avulla lapset syventävätkin omaa kokemusmaailmaa ja pystyvät rikastuttamaan omaa mielikuvitustaan (Heikkilä-Halttunen, 2018).

5.5 Pituus ja vaikealukuisuus

Viisi vastaajaa kertoi kokeneensa Fanni-kirjasarjan liian vaikealukaiseksi ja pitkäksi. Lasten keskittyminen ei riittänyt tarinan kuuntelemiseen. Myös se jäi epäselväksi, ymmärsivätkö lapset todella tarinan sisällön. Yksi vastaajista kirjoitti kokeneensa kirjasarjan sopivan paremmin vanhemmille lapsille eikä kaikkein pienimmille. Onnistuneeseen kirjallisuuskasvatukseen kuuluukin sopivanpituiset ja -tasoiset kirjat, jotta lapsi saisi lukuhetkistä onnistumisen kokemuksia (Heikkilä-Halttunen, 2018).

V3: "Kirjat välillä ollut liian monimutkaisia. Jäänyt epäselväksi, ymmärsikö lapset"

V13: "Pieni kokemus. Oli liian "haastava" ja pitkä omalle ryhmälle."

Kahdeksan vastaajaa oli kokenut tunnekasvatuksen toteuttamisessa helpoksi nimenomaan valmiiden tarinoiden ja muun materiaalin käytön. Kuitenkin viiden vastaajan kokemus kertoo, että Fanni-kirjasarja ei välttämättä sovi jokaiselle ryhmälle. Nykyajan lasten keskittyminen tavanomaisiin asioihin on vähentynyt muun muassa digilaitteiden tuoman ärsyketulvan takia – kirjojen tarinoihin keskittymistä varten kannattaa lohkoa tarinaa siten, että sen tuomaan sanomaan jaksetaan keskittyä (Heikkilä-Halttunen, 2018). Toisaalta Heikkilä-Halttunen (2018) tuo myös esiin sen, että kirjojen esiintyvien kuvien selkeys vaikuttaa myös siihen, miten lapsi kykenee syventämään ymmärrystään tarinasta. Fanni-kirjasarjassa on käytetty pirteitä värejä sekä isoja kuvia jokaisella sivulla – teksti jää melkein pimettiin kuvan taakse. Kysymyksenä kuitenkin herää, miten opettajat ovat hyödyntäneet kirjasarjan kuvia tarinan lukemisessa ja, voiko kirjasarjan kuvat olla liiankin ärsyketulvamaisia runsaine väreineen sekä yksityiskohtineen.

5.6 Loistava oheismateriaali

Kysyttäessä vastaajien kokemuksia Fanni-kirjasarjasta vastasi yhteensä viisi henkilöä arvottavansa nimenomaan Fanni-kirjasarjan muuta oheismateriaalia korkealle. Kirjoissa on lopussa konkreettisia tehtäviä, joita voi lasten kanssa tehdä ja markkinoilta löytyy myös Fanni-tunnekuvakortteja sekä havainnollistava tunnelämpömittari.

V8: ”.. Kun tunteet menevät punaiselle, ei pysty enää ajattelemaan järkevästi ja voi toimia väärin, vaikka tietäisikin paremmin. Esimerkiksi että ei saa lyödä, vaikka kaverin toiminta ärsyttää. Sen jälkeen kyselin lapsilta kirjan tehtäväosiossa olevia kysymyksiä: miksi kukat olivat lakastuneet? Miten kukat saatiin pelastettua? Lopuksi vielä pohdimme, mihin kohtaan tunnelämpömittarilla erilaiset tilanteet asettuisivat. Lapset olivat kyykyssä, kun tunne asettui mittarilla vihreälle ja seisoivat varpaillaan, jos tunteet menivät punaiselle. En muista enää, luinko tilanteet kirjan tehtävistä vai keksinkö niitä itse. Lapset tykkäsivät tästä kovasti ja tunnelämpömittari jäi elämään lasten puheissa sekä näkyville ryhmän seinälle.”

V10: ”.. Lopuksi käytettiin Fannin tunneilmeitä ja olemme askarrelleet tunnelämpömittarit.”

Yhteensä kahdeksan vastaajaa kertoi konkreettiseksi esimerkiksi Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä nimenomaan kirjasarjan oheismateriaalin hyödyntämisen. Etenkin tunnelämpömittari koettiin hyödylliseksi (n=5). Sen avulla lapsille saatiin havainnollistettua tunteiden vahvuuksia ja toisaalta lapset saivat vaihtoehtoisen kommunikaatiovälineen kertoa omista tunteistaan.

V8: ”Lapset ovat tykänneet Fanni-kirjoista, niiden hahmoista ja kuvituksesta. Ne ovat tarjonneet hyviä keskusteluja ja esimerkiksi tunnelämpömittari jäi ryhmään elämään pitkäksi aikaa. ”Mä meen kohta punaselle, jos et heti lopeta!” Lapsi, 5v”

V11: ”Tunnekukkamittari ja värit. Ollessani 3–5-vuotiaiden kanssa puhuimme tunteista myös väreinä. Lapsi ei halunnut kertoa huoltajalle millainen päivä, mutta äiti osasi kysyä minkä värinen päivä ja oli helppoa tietää, kun vastaus oli vaikka keltainen, tai jos oli punainen niin äidillä oli jo paljon tietoa mihin tarttua.”

Vastaajien kertomuksista nousee esiin, että Fanni ja ihmeellinen tunnelämpömittari -kirjan tunnelämpömittarin värit ovat jääneet elämään myös lapsen puheissa. Lapset oppivat sanoittamaan sekä aikuisille että lapsille omaa tunnetilaansa ja toisaalta siten myös säätelemään tunteitaan. Esimerkkinä tästä on vastaajan kertomus, jossa kertoo lapsen sanoneen toiselle lapselle menevänsä punaiselle, jos toinen lapsi ei lopeta ikävää käytöstään. Voisi ajatella, että tunnelämpömittarin kolme väriä (vihreä, keltainen, punainen) on pienen lapsen helpompi omaksua ja muistaa kuin esimerkiksi kuusi erilaista tunnetilaa nimeltä Fanni ja suuri tunnemöykky -kirjasta.

Fanni ja ihmeellinen tunnelämpömittari -kirjassa tarkoituksena on tunnesäätelyn harjoittelu. Viisi vastaajaa olikin luetellut tunteiden säätelyn haastavaksi osa-alueeksi toteutettavaksi tunnekasvatuksessa. Voisi siis ajatella, että Fanni-kirjan tunnelämpömittari voisi toimia yhtenä työkaluna tunnesäätelyn harjoittamisessa varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Fanni ja ihmeellinen tunnelämpömittari -kirjan lopussa onkin erikseen Tietoa tunnetaidoista -osio, jossa kerrotaan tarkemmin vinkkejä, kuinka aikuinen voi auttaa lasta säätelemään tunteitaan.

5.7 Yhteenveto keskeisimmistä tutkimustuloksista

Tutkimuskysymykset	Keskeiset tulokset (Teemat kursivoituna)		
1. Miten varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät tunnekasvatuksen?	<i>Tunteiden nimeämistä ja tunnistamista (N=14)</i>	<i>Turvallista tunnesäätelyä ja tunteiden hyväksymistä (N=7)</i>	<i>Monipuolisten materiaalien ja työtapojen hyödyntämistä (N=10)</i>
1.1. Mitkä asiat tuntuvat helpoilta tunnekasvatuksen toteuttamisessa?	Tunteiden nimeäminen ja tunnistaminen (N=6)	Valmiiden materiaalien hyvä saatavuus (N=8)	
1.2. Mitkä asiat tuntuvat haastavilta tunnekasvatuksen toteuttamisessa?	Tunteiden säätely ja tunteiden sietäminen etenkin haastavissa kasvatustilanteissa (N=5)		

2. Millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajilla on Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa?	<i>Tarinoihin samastuminen (N=6)</i>	<i>Pituus ja vaikealukuisuus (N=5)</i>	<i>Loistava oheismateriaali (N=5)</i>
---	--------------------------------------	--	---------------------------------------

Ensimmäisissä tutkimuskysymyksissä tarkoituksena oli selvittää, mitä tunnekasvatus varhaiskasvatuksessa työskentelevien opettajien mielestä oli. Alakysymyksissä tarkoituksena oli tuoda ilmi mahdollisia helppoja ja haastavia osa-alueita tunnekasvatuksen toteuttamisessa. Tunnekasvatukseksi opettajat nimesivät tunteiden nimeämisen ja tunnistamisen. Se myös koettiin helpoksi osa-alueeksi toteutettavaksi tunnekasvatuksessa. Myös tunteiden hyväksyminen ja tunnesäätely nähtiin osaksi varhaiskasvatuksen tunnekasvatusta – näiden harjoittelun toteuttaminen kuitenkin nähtiin haastaviksi asioiksi opettajien näkökulmasta. Opettajat kokivat omien keinojen ja tiedon riittämättömäksi vahvasti tuntevien lasten tunnesäätelyn tukemisessa. Lisäksi opettajat nostivat tunnekasvatukseen liittyvän eri materiaalien ja työskentelytapojen käytön. Lasten tunnetaitoja vahvistettiin muun muassa tarinoiden, lorujen ja draaman avulla. Tunnekasvatuksen toteuttamista helpottivat runsaat eri valmiit materiaalit, jotka helpottivat opettajan kiireistä suunnittelu-aikaa sekä ne lisäsivät tietoa tunteiden teoriasta.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli selvittää opettajien kokemuksia Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä varhaiskasvatuksen tunnekasvatuksessa. Kirjasarjaan oli opettajien mukaan lasten helppo samastua ja niissä esiintyvät tarinat koettiin käytännönläheisiksi. Toisaalta kirjat koettiin myös pitkiksi ja vaikealukuisiksi – etenkin tietyissä lapsiryhmissä tarinoiden kuunteluun ei kaikki lapset malta keskittyä. Myös pienimmille lapsille kirjojen kieli saattaa olla liian haastavaa ymmärtää. Kirjasarjan muu oheismateriaali, kuten tunnelämpömittari, koettiin erittäin hyödylliseksi sekä helpoiksi apuvälineiksi tunnekasvatuksen toteuttamiseen. Tunnelämpömittari sai monelta opettajalta kiitosta – sen tarkoituksena onkin opettaa lapselle tunnesäätelytaitoja havainnollistavalla tavalla. Kysymykseksi jääkin, olisiko tuosta tunnelämpömittarista apua muillekin opettajille lasten tunnesäätelytaitojen vahvistamiseen, jonka opettajat kokivat haastavaksi osa-alueeksi tunnekasvatuksen toteutuksessa.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten pohdinta ja johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajana työskentelevillä oli Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa. Jotta kyseiseen tutkimuskysymykseen saatiin luotettavia vastauksia, oli mielekästä kysyä myös, miten opettajat määrittelivät tunnekasvatuksen. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeella, johon vastasi yhteensä 14 henkilöä. Vastauksia tulkittiin laadullisella tutkimusotteella, teemanalyysin avulla. Yhteensä kuusi eri teemaa nousi aineistoista; kolme niistä vastasi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ja kolme toiseen.

Tunnekasvatusta toteutetaan yhä liian vähän päiväkodeissa ja esiopetuksessa (esim. Köngäs, 2018). Tunteet ja niiden säätelytaidot kuitenkin heijastavat moneen eri osa-alueeseen, joten niiden varhainen vahvistaminen on ensisijaisen tärkeää. Tämän tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että varhaiskasvatuksen opettajat tietävät selvästi, mitä tunnekasvatus on ja miten sitä voidaan monipuolisesti toteuttaa. Lasten tunnesäätelytaitojen vahvistamisen ja ylipäättään haastavien tunteiden hyväksymisen sekä sietämisen kokivat opettajat haastavaksi tunnekasvatuksen toteutuksessa. Opettajien mukaan heillä on liian vähän tietoa ja taitoa ohjata lasta säätellemään tunteitaan sekä siten käytöstään. Trogenin (2022) mukaan tunteiden säätelyä varten tulisi ensin osata tunteiden nimeäminen ja tunnistaminen. Pöyhösen ja kollegoiden (2020) mukaan lapsia tulisi ohjata hellästi tunnekasvatuksessa tunnetaitojen kehittymiseen – tämä ei kuitenkaan onnistu ilman aikuisen omia riittäviä tunnesäätelytaitoja. Vaikka kirjallisuuskasvatuksen avulla voidaankin tarjota lapselle kokemuksia ratkoa käytännön haasteita (Jantunen, 1997), tarvitaan myös teoreettista tietoa ja käytännönläheisiä työkaluja arjen tunteiden pulmatilanteisiin. Opettaja kouluttaessa tulisi siis entistä enemmän kiinnittää huomiota nimenomaan tunnekasvatukseen, jotta opettajilla olisi enemmän työkaluja lasten tukemiseen

ja mahdollisten tulevien haasteiden ennaltaehkäisemiseen. Myös täydennyskoulutus on tarpeen jo kentällä työskenteleville opettajille.

Markkinoille ilmestyneet erilaiset tunnetaitomateriaalit nousevat esille myös tämän tutkimuksen tuloksissa; varhaiskasvatuksen opettajat kertoivat valmiiden helppojen materiaalien helpottavan heidän opetuksen suunnitteluaikaansa sekä toisaalta myös lisäävän tietoa tunteisiin liittyvästä teoriasta. Fanni-kirjasarja ei kuitenkaan välttämättä ole varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tunnekasvatuksen toteuttamisessa oikotie onneen; kirjan tarinat saattoivat olla joillekin ryhmille liian pitkälukuisia ja vaikeaselkoisia. Toisaalta Fanni-kirjat toimivat hyvänä herättelijänä tunnekasvatustoimintaan, jotka sisälsivät kirjojen lisäksi myös muun muassa maalailua ja draamaa. Etenkin Fanni-kirjasarjan oheismateriaali, kuten lämpömittari, koettiin hyödylliseksi. Kuten opettajat myös itse tunnekasvatuksen määrittivät, tulee tunnekasvatuksessa käyttää monipuolisia materiaaleja sekä työtapoja. Fanni-kirjasarjat yksinään eivät siis toimi kaikille ryhmille ja toisaalta markkinoilta löytyy myös muita tunnekasvatusmateriaaleja, jotka saattavat täydentää Fanni-kirjojen puutteita.

6.2 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen kyselylomake jaettiin varhaiskasvatukseen liittyviin Facebook-ryhmiin ja siihen vastaaminen tapahtui anonyymisti. Vaikka vastaajiksi toivottiin varhaiskasvatuksessa työskenteleviä opettajia, voi olla, että kaikki vastaajat eivät työskentele opettaja-tittelillä varhaiskasvatuksessa. Vastanneiden joukossa voi siis olla muitakin. Tämä vaikuttaa tutkimuksen vastausten luotettavuuteen, kun tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää nimenomaan *opettajien* kokemuksia.

Perinteisesti tutkimuksessa pyritään tutkijan objektiivisuuteen, mutta huomioon tulee ottaa myös se, että tutkimuksen lähtökohta ei ole koskaan täysin neutraali (Kuula, 2015). Tuomi ja Saraniemi (2017) toteavat, että luotettavuudessa on otettava huomioon tutkijan lähtökohdat; onko tarkoituksena todella saada ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä vai vaikuttaa tulkintaan myös muut asiat, kuten tutkijan omat ennakoajatukset tutkittavista. Tässäkin tutkimuksessa kiinnitin huomiota siihen, että kyselylomakkeen kysymykset eivät muodostaisi jo ennalta tietynlaisia vastakkainasetteluja. Kysymyksenä ei

esimerkiksi ollut suoraan, mitä positiivisia ja negatiivisia kokemuksia opettajilla oli Fanni-kirjasarjasta. Koska yhtenä tarkoituksena oli saada nimenomaan opettajien kokemuksia, en pitänyt mielekkäänä johtaa opettajia kertomaan erikseen sekä positiivisia ja negatiivisia kokemuksia. Ajattelen, että näin tutkimuksen tuloksissa tuli parhaiten esille nimenomaan opettajien mielessä oleva kokemus kirjoista sekä niiden hyödyntämisestä.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa voidaan keskittyä eri osa-alueisiin, kuten tutkimuksen aikatauluun ja aineistonkeruuseen (Tuomi & Sarajärvi, 2017). Kyselylomake oli avoimesti auki yhteensä kolme viikkoa suunnilleen koulujen syysloma-aikana. Vastauksia kertyikin 14 kappaletta – mahdollisuus on, että vastaajia olisi tullut enemmän, jos vastausaika olisi ollut laajempi. Toisaalta kyselylomake oli jaettu yhdeksään eri Facebook-ryhmään ja julkaisua päivitettiin useasti aineistonkeruun aikana, jotta mahdollisimman moni henkilö näkisi sen. Jotkut vastaukset olivat suhteellisen lyhyitä – yhtenä vaihtoehtona tutkimuksen toteutukselle olisi voinut olla myös haastattelut, jossa vastaajilta on mahdollista kysyä mahdollisia tarkennuksia. Toisaalta anonyymillä kyselyllä voisi ajatella saavan rehellisemmän vastauksen, kun kasvotusten omalla nimellään.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) (2021) mukaan tieteellisen tutkimuksen hyviin käytäntöihin liittyvät muun muassa tutkijan rehellisyys ja huolellisuus sekä myös tieteellisiin kriteereihin perustuva tutkimuksen toteutus. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautuu lukuisiin eri tieteellisiin lähteisiin, jotka johdattivat tutkimusraporttia yleisestä yksityiskohtaisempaan tietoon. Kyselylomakkeen vastaukset analysoitiin huolellisesti objektiivisuuteen pyrkien. Analysointi tapahtui teema-analyysin avuin, joka myös toteutettiin tieteelliseen tietoon perustuen. Tuomen ja Sarajärven (2017) mukaan perusteellisella analyysin tarkoitus onkin tuottaa luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta asiasta. Tutkimuksen ulkopuolelle jätetyt tulokset eivät vastanneet tutkimuskysymyksiin ja siten niiden poisjättäminen oli tieteellisesti perusteltua.

Tutkimukseen vastanneet henkilöt vastasivat kysymyksiin nimettöminä. Lisäksi saatekirjeessä sekä kyselylomakkeen alussa vielä erikseen mainittiin selkeästi, että vastauksiin ei kuulu laittaa tunnistettavia tietoja, kuten paikkakuntaa tai päiväkodin nimeä. Missään vastauksessa ei tullutkaan ilmi tunnistettavia tietoja ja jos olisi, oltaisiin ne anonymisoitu analyysissä ja tutkimuksen tuloksissa. Anonymiteettiongelmat ovatkin yleisiä laadullisissa

tutkimusotteissa (Sarajärvi & Tuomi, 2017). Tutkimukseen osallistujat pääsivät käsiksi myös erilliseen tietosuojailmoitukseen, jossa kerrottiin tarkemmin vastaajien antamien tietojen käsittelystä. Esimerkiksi kyselylomakkeen Qualtrics-ohjelma kerää vastanneilta IP-osoitteita ja tämä puolestaan on mahdollinen tietosuojariski, joskin pieni sellainen. Kukaan muu kuin tutkija itse ei päässyt katsomaan vastauksia.

6.3 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa tulee ilmi, että varhaiskasvatuksen opettajat kokevat tunnekasvatuksessa haastavaksi lasten kokemat vahvat ja negatiiviset tunteet sekä niiden säätelyn haasteet. Omat pedagogiset työkalut ja tietotaito jää niissä tilanteissa riittämättömäksi. Yhtenä mielenkiintoisena jatkotutkimusaiheena voisikin olla selvitys siitä, miten varhaiskasvatuksen opettajana työskentelevän koulutustausta on yhteydessä siihen, miten opettaja kokee omien työkalujen riittävän lasten tunnesäätelytaitojen vahvistamisessa. Varhaiskasvatuksessa opettajina voivat työskennellä sekä sosionomi- että yliopistotaustaiset opettajat. Myös niin sanottuja epäpäteviä opettajia on, joilla ei ole työntehtävään oikeuttavaa koulutusta.

Lisäksi toisena jatkotutkimusaiheena voisi olla opettajien omien tunnetaitojen tarkastelu – onko ne yhteydessä siihen, miten opettajat kokevat tunnekasvatuksen toteutuksen varhaiskasvatuksessa? Lasten tunnekasvatuksessa on olennaista se, että aikuisen omat tunnetaidot ovat riittävän vakaalla pohjalla. Lapset nimittäin oppivat myös aikuisen tuottamasta mallista – aikuisen oma tunteiden säätely merkitsee myös lapsen kehityksen kannalta paljon. Jos aikuisella on siis puutteita esimerkiksi tunteiden sietämisen kanssa ja tunnepurkaukset tapahtuvat negatiivisesti, oppii lapsi tunteiden säätelyyn vääränlaisen toimintamallin. Toisaalta herää myös kysymys siitä, voiko aikuinen kokeakaan lapsen vahvat tunteet helppoina, jos omien haastavien tunteiden käsittely on puutteellisella tasolla. Siksi myös opettajien tunnetaitojen tason arviointi olisi tärkeä tutkimusaihe tunnekasvatusnäkökulmasta.

LÄHTEET

- Aerila, J-A. & Kauppinen, M. (2021). *Kirjasta kaveri: sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen*. PS-Kustannus.
- Ahonen, L. & Roos, P. (2021). *Untuvikot: alle 3-vuotiaiden pedagogiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Aro, T. (2011). Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Teoksessa T. Aro & M-L. Laakso. (toim.), *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelyn kehitys ja tukeminen*. (s. 10–19). Niilo Mäki Instituutti
- Brebner, J. (12.11.2001). Gender and Emotions. *Personality and Individual Differences*, (34), 387–394.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886902000594>
- Flook, L., Goldberg, S., Pinger, L. & Davidson, R. (2015). Promoting Prosocial Behavior and Self-Regulatory Skills in Preschool Children Through a Mindfulness-Based Kindness Curriculum. *Developmental Psychology*, 51(1), 44–51.
<http://ovidsp.ovid.com.libproxy.tuni.fi/ovidweb.cgi?T=JS&CSC=Y&NEWS=N&PAGE=fulltext&AN=00063061-201501000-00006&D=ovft>
- Giesbrecht, G., Miller, M. & Muller, U. (01.04.2010). The Anger-Distress Model of Temper Tantrums: Associations With Emotional Reactivity and Emotional Competence. *Infant and Child Development*. (19). 478–497. <https://libkey.io/libraries/2233/articles/25543221/content-location>
- Heikkilä-Halttunen, P. (2018). *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Atena Kustannus.
- Holodynski, M. & Friedlmeier. (2005). *Development of Emotions and Emotion Regulation*. Springer.
- Jalovaara, E. (2005). *Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa*. Pilot-kustannus

- Jantunen, T. (1997). Satu ja esiopetuksen viitat. Teoksessa J. Jokipaltio (toim.). *Sadun voimat II – Polunpäitä sadun maailmaan.* (s. 15 – 28). Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jokilaakso, T. (2022). Kerrottu lapsuus. Lapsi- ja nuorisokuvausten tutkimus 2000-luvulla. Teoksessa K. Laaksonen. (toim.), *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen.* (s. 7–26). Eräsalon kirjapaino Oy.
- Jones, R., Choi, D., Conture, E. & Walden, T. (2014). Temperament, Emotion and Childhood Stuttering. *Seminars in Speech and Language.* 35(2). 114–131. <https://europepmc.org/backend/ptpmcrender.fcgi?accid=PMC4317269&blobtype=pdf>
- Juutinen, J., Siippainen, A., Marjanen, J., Sarkkinen, T., Lundkvist, M., Mykkänen, A., Raitala, M., Rissanen, M-J. & Ruokonen, I. (2021). Pedagogisia jatkumoa ja ilmaisun iloa! Viisivuotiaiden pedagogiikka ja taito- ja taidekasvatuksen nykytila varhaiskasvatuksessa. *Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.* (9/2021). https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/05/KARVI_9_2021.pdf
- Järvenpää, H. (2022). Monimuotoiset kuvakirjat kutsuvat lukijan leikkiin. Teoksessa K. Laaksonen. (toim.), *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen.* (s. 41–52). Eräsalon kirjapaino Oy.
- Kiviluote, J. (2019). *Tunteet ja käyttäytyminen hallintaan varhaiskasvatuksessa: tunnetaitojen opettaminen Aggression portaat -opetusohjelman avulla.* JK-Kustannus ja koulutus.
- Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.* (s. 62–74). PS-Kustannus.
- Kort-Butler, L. (2010). Experienced and vicarious victimization: Do social support and self-esteem prevent delinquent responses? *Journal of Criminal Justice,* (38). 496–505. <https://browzine.com/libraries/2233/journals/5517/issues/2713443>
- Kouvava, S., Antonopoulou, K., Kokkinos, C., Ralli, A. & Maridaki-Kassotaki, K. (25.11.2021). Friendship quality, emotion understanding, and emotion regulation of children with and without attention

- deficit/hyperactivity disorder or specific learning disorder. *Emotional and Behavioral Difficulties*. (2022). 27(1). 3–19. [https://www-tandfonline-com.libproxy.tuni.fi/doi/pdf/10.1080/13632752.2021.2001923?needAccess=true&](https://www.tandfonline-com.libproxy.tuni.fi/doi/pdf/10.1080/13632752.2021.2001923?needAccess=true&)
- Kuula, A. (2015). *Tutkimusetiikka – Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino.
- Kärkkäinen, K. (2017). *Vahvista lasta*. Printon.
- Köngäs, M. (2018). ”Eihän lapsilla ees oo hermoja” – Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa. [Väitöskirja: Lapin yliopisto]. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63145/K%c3%b6nq%c3%a4s_Mirja_ActaE_235pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (2015). *Tunne- ja turvataitoja lapsille: Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali*. Juvenes Print.
- Lassen-Seger, M. (2022). Ihmismäisiä eläimiä vai eläimellisiä ihmisiä? Antropomorfismi lastenkirjallisuudessa. Teoksessa K. Laaksonen. (toim.), *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. (s. 167–179). Eräsalon kirjapaino.
- Leskisenoja, E. (2017). *Positiivisen pedagogiikan työkalupakki*. PS-Kustannus.
- Metsämuuronen, J. (2017). Pienten aineistojen tilastollinen testaaminen. Teoksessa R. Valli. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (s. 240–253). PS-Kustannus.
- Moilanen, P. & Rähä, P. (2017). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (s. 43–61). PS-Kustannus.
- Nieminen, M. (2022). Kuvakirjaa tutkimassa. Teoksessa K. Laaksonen. (toim.), *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. (s. 27–40). Eräsalon kirjapaikka Oy.
- Nelson, A., O'Brien, M., Blankson, N., Galkins, S. & Keane, S. (2009). Family Stress and Parental Responses to Children's Negative Emotions: Test of the Spillover, Crossover and Compensatory Hypotheses.

- Journal of Family Psychology*. (2009). 5(23). 671–679.
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19803603/>
- Njardvik, U., Smaradottir, H. & Öst, L-G. (2022). The Effects of Emotional Regulation Treatment on Disruptive Behavior Problems in Children: A Randomized Controlled Trial. *Research on Children and Adolescent Psychology*, (50). 895–905.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10802-022-00903-7>
- Opetushallitus. (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus
- Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Opetushallitus.
- Poikkeus, A-M. (2011). Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa T. Aro & M-L. Laakso. (toim.), *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelyn kehitys ja tukeminen*. (s. 80–105). Niilo Mäki Instituutti.
- Pulkkinen, L. (2006). The Jyväskylä Longitudinal Study of Personality and Social Development. Teoksessa L. Pulkkinen, J. Kaprio & R. Rose. (toim.), *Socioemotional development and health from adolescence to adulthood*. (s. 29–55). Cambridge University Press.
- Puusa, A., Juuti, P. & Aaltio, I. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2019). *Fanni ja ihmeellinen tunnelämpömittari. Tunnesäätelyn harjoittaminen*. Kumma-Kustannus.
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2019). *Fanni ja rento laiskiainen – Stressin säätelyn ja rentoutumisen harjoittaminen*. Kumma-Kustannus.
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2019). *Fanni ja suuri tunnemöykky – Tunteiden tunnistamisen ja nimeämisen harjoittaminen*. Kumma-Kustannus.
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2021). *Fanni ja kiukkuiset kaksoiset – Rakentavan riitelyn harjoittaminen*. Kumma-Kustannus.
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2022). *Fanni ja liian jännittävä yö – Pelkojen voittamisen harjoittaminen*. Kumma-Kustannus.
- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2022). *Fanni ja levoton tiikeri – Rauhoittumisen taitojen harjoittaminen*. Kumma-Kustannus.

- Pöyhönen, J. & Livingston, H. (2020). *Tunnetaitojen käsikirja. Askeleittain etenevä tunnetaito-ohjelma lapselle ja vanhemmalle*. Kustannus-Mäkelä Oy.
- Ramsden, S. & Hubbard, J. (2002). Family Expressiveness and Parental Emotion Coaching: Their Role in Children's Emotion Regulation and Aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 6(30). 657–667. https://www.researchgate.net/publication/10990983_Family_Expressiveness_and_Parental_Emotion_Coaching_Their_Role_in_Children's_Emotion_Regulation_and_Aggression
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M-K., Gammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. (2019). Varhaiskasvatuksen laatu arjessa: Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja päivähoidossa. *Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (15/2019)*. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2019/09/KARVI_1519.pdf
- Riihonen, R., Koskinen, M. & Piitulainen, M. (2020). *Kuinka kiukku kesytetään? – Lasten aggressiokasvatus*. PS-Kustannus.
- Russel, D. (2019). *Literature for Children*. Pearson Education.
- Rättyä, K. (2013). Mitä kirjallisuuskasvatus on? *Kielikukko*. (2/32). (s. 34–39).
- Sainio, T., Pajulahti, R. & Sajaniemi, N. (2020). *Näin tuet lapsen itsesäätelyä: Hyvinvoinnin pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. PS-Kustannus
- Seegerstrom, S. & Smith, G. (28.9.2019). Personality and Coping: Individual Differences in Responses to Emotion. *Annual Review of Psychology*. (70). <https://browzine.com/libraries/2233/journals/34149/issues/157690586>
- Sointu, E., Savolainen, H., Lappalainen, K., Kuorelahti, M., Hotulainen, R., Närhi, V., Lambert, M. & Epstein, M. (2018). *Käyttäytymisen ja tunteiden vahvuuksien arviointiväline*. PS-Kustannus.
- Suomen Kustannusyhdistys. (27.1.2022). Suomen myydyimmät kirjat. [Viitattu 1.10.2022]. <https://www.kustantajat.fi/media/bestsellerit-verkkoon-2021-korjattu-270122.pdf>

- Sutton, R. (2007). Teachers' Anger, Frustration, and Self-Regulation. Teoksessa P. Schutz & R. Pekrun. (toim.), *Emotion in Education*. (s. 259–274). Academic Press.
- Talvio, M. & Klemola, U. (2017). *Toimiva vuorovaikutus*. PS-Kustannus.
- Thompson, R. & Goodman, M. (2009). Development of Self, Relationships, and Socioemotional Competence. Teoksessa O. Barbarin & B. Wasik. (toim.), *Handbook of Child Development and Early Education Research to Practice*. (s. 147–171). Guildford Press.
- Trogen, T. (2022). *Lempeän kasvattajan opas. Aikuisen itsesäätely ja itsemyötätunto*. PS-Kustannus.
- Tunnetaitojalapsille.fi. Fanni-kirjasarja.
<https://www.tunnetaitojalapselle.fi/kampanjat/8135.html>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2017). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (8.2.2021). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/HTK-ohje-2012#HTK>
- Valli, R. (2018). Vastausten tulkinta määrällisessä tutkimuksessa. Teoksessa R. Valli. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (s. 226–238). PS-Kustannus.
- Vilka, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. PS-Kustannus.

LIITTEET

Liite 1(2)

”Tämän kandidaatintyön tarkoituksena on selvittää, miten varhaiskasvatuksessa työskentelevät opettajat näkevät tunnekasvatuksen ja, millaisia kokemuksia opettajilla on Fanni-kirjasarjan (Pöyhönen ja Livingston) hyödyntämisestä varhaiskasvatuksessa. Opettajalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa opettajan työtehtävissä työskentelevää henkilöä, koulutustaustalla ei ole siis merkitystä.

Vastaamalla kyselyyn annat suostumuksesi tutkimukseen osallistumiseen. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu anonyymisti ja kysely vie noin 10-15 minuuttia aikaa. Alhaalta löytyy linkki tutkimuksen tietosuojailmoitukseen. Kysely on auki 14.10.-29.10.2022 välisen ajan.

Ethän kirjoita vastauksiisi mitään tunnistettavia tietoja, kuten ikää, työpaikkaa tai paikkakuntaa.

Kiitos vastauksestasi!

Tietosuojailmoitus”

1. Minkä ikäisten lasten kanssa työskentelet tällä hetkellä?
  - 1–3-vuotiaiden
  - 3–5-vuotiaiden
  - 5–7-vuotiaiden
  - Joku muu, mikä?
2. Mitä tunnekasvatus mielestäsi on?
3. Miten toteutat tunnekasvatusta lapsiryhmässäsi?
4. Mitkä asiat tuntuvat helpolta tunnekasvatuksen toteuttamisessa?
5. Mitkä asiat tuntuvat haastavilta tunnekasvatuksen toteuttamisessa?
6. Millaisia kokemuksia sinulla on Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä tunnekasvatuksessa?
7. Kerro jokin konkreettinen esimerkki Fanni-kirjasarjan hyödyntämisestä

“We thank you for your time spent taking this survey.
Your response has been recorded.”